

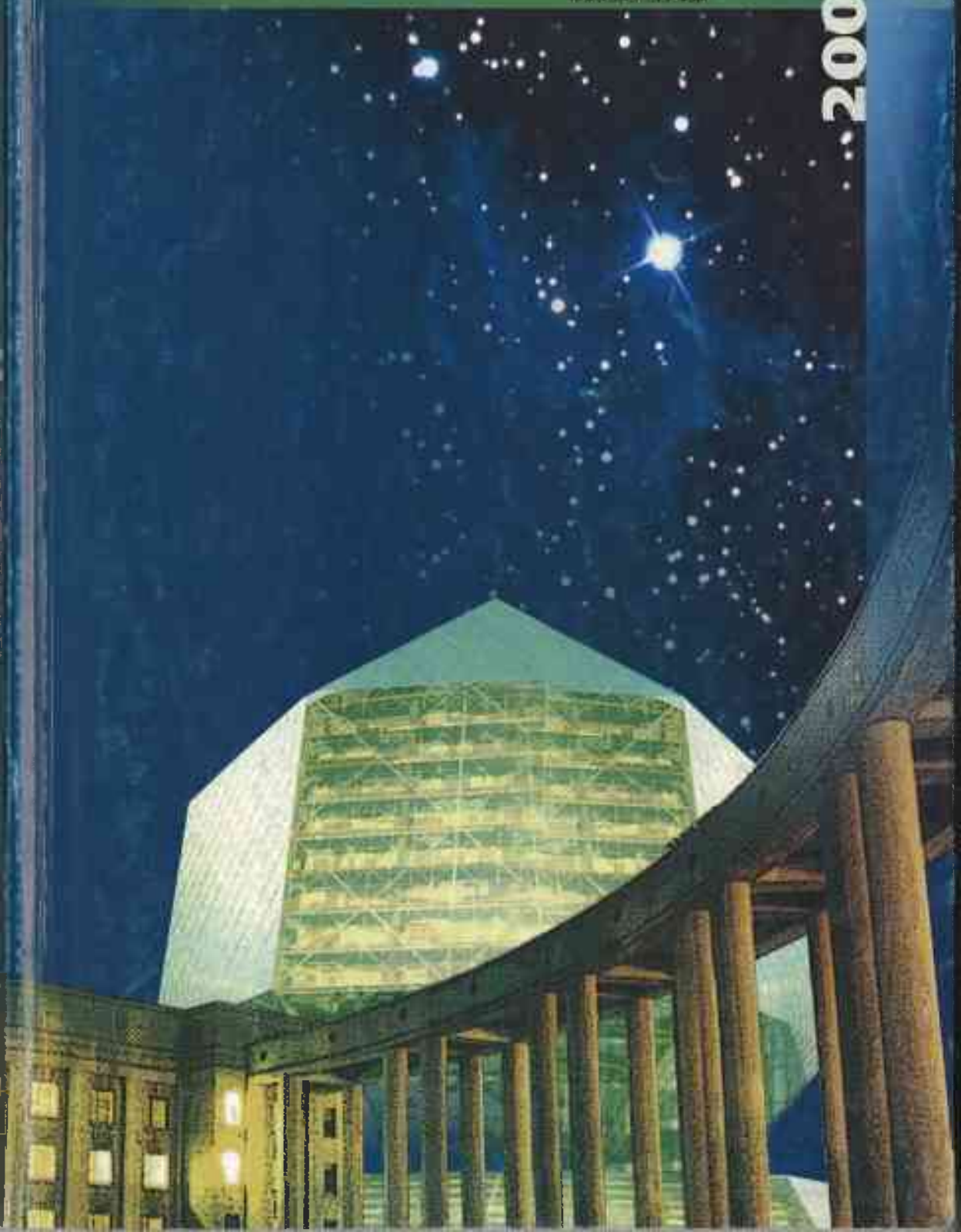
Беларуская
ДУМКА

ISSN 0023-3102

7

БЕЛОРУССКАЯ
МЫСЛЬ

2005

Зон 999/2009
7

Заснавальнік

АДМІНІСТРАЦЫЯ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выдаецца з кастрычніка 1991 г.

7
ліпень
2005

ШТОМЕСЯЧНЫ НАВУКОВА-ТЭАРЭТЫЧНЫ
І ГРАМАДСКА-ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫ ЧАСОПІС

У НУМАРЫ:

	Боровой М. Транспорт страны — движение жизни	3
	<i>Час інфармацыі</i>	
	Гусаков В. В новом веке — новая аграрная политика	11
ДУХОЎНАСЦЬ	Адула Т. Захаванне нацыянальнай культуры	20
УЛАДА	Ширко В. Среди дубрав полесских	28
	Величко В. Высота свершений	37
	Стрельцов Н. Хорошо производителям — хорошо государству	44
ЭКАНОМІКА	Саулч У. Наши ў Парыжы	49
	Миронович И. От бензинов до редких металлов	55
ФІЛАСОФІЯ І СУЧАСНАСЦЬ	Свечникова Е. Башня доктора Юнга	57
МОМЕНТ ІСЦІНЫ	Чертович В. Шлюзы нигилизма	64
ЭЎРЫКА!	По страницам зарубежных журналов	70
НАВУКА І ТЭХНАЛОГІ	Воронцов Е. От НПО — к кибер-городу	75
	Северянин В. Внедрение — ахиллесова пята	81
АДУКАЦЫЯ І ВЫХАВАННЕ	Савіцкі А. Сілавое поле духу	83
	Малишевский Н. В гостях у сказки, или С чего начинается Родина	88
ПРАВА	Юнчик Л. Свобода оптом и в розницу	
СОЦЫУМ: РАКУРСЫ І ГРАЊІ	Шелехов М. Персидский узор	104
ГІСТАРЫЧНАЯ ПАМ'ЯЦЬ	Цветков Ю. «Злой рок» Дома кино	115
АСОБА	Марціновіч А. Пасланец Ліёна ў Наднямонні	123
	Писняк Г. Оркестру подвластно все	130
СВЕТ МАСТАЦТВА	Янцікава К., Мушынская Т. На ахове інтэлектуальнай уласнасці	135
	Стежко Н. Педагогика телеэкрана	141
ЛІТАРАТУРА І ЖЫЦЦЁ	Азарова Л. <i>Стихи</i>	145
	Ляшенко А. Город Солнца. <i>Рассказ</i>	146

«Абласны інтэлектуальны цэнтр»
г. Барыс

КРЫТЫКА І БІБЛІАГРАФІЯ	Локун В. «Векапомныя дні» — пра вогненныя гады	152
	Гуцаленко Л. Чудо-дзіці? Мы все за них в ответе	157
ЭКАЛОГІЯ	Ліштван І., Алешко В. Станем эталоном для Еўропы . . .	161
	Самусенко Э. Хлебное дерево Севера	167
СПОРТ І ЗДАРОЎЕ	Гарай А. Звездный берег Берестей	169
	Ломсадзе Л. «Поцелуй» змеи	175
ПЛАНЕТА І МЫ	Семенова Л. Дальний Запад капитализма	178
	Анчутин Г. Почему нас тянет в лес?	186
ПОШТА	Артемьев В. Две правды о Кишицком расстреле	187
	Карнялюк К. «Беларусь, мая шыпына...»	189
	Кавалерчык Б. Вялікага розуму ніколі шмат не бывае . . .	192

Галоўны рэдактар У. П. ВЯЛІЧКА

Рэдакцыйная калегія:

У. П. Андрэйчанка, С. П. Вінакурава, Л. Я. Землякоў, А. А. Каваленя,
Ч. С. Кірвель, С. Н. Князеў, С. С. Лаўшук, А. А. Марціновіч,
Г. А. Махнач, М. У. Мясніковіч, А. В. Праляскоўскі, С. В. Рашэтнікаў,
У. В. Русакевіч, М. С. Сташкевіч, І. А. Чарота,
У. М. Шымаў, М. М. Шэлехаў, Л. М. Якавенка

Тэлефоны рэдакцыі:

галоўнага рэдактара — 232-13-24; першага намесніка галоўнага рэдактара — 232-13-36;
намесніка галоўнага рэдактара — 287-16-54; прыёмнай — 232-12-94;

аддзелаў: філасофіі, гісторыі і міжнароднага жыцця — 287-16-54; дзяржаўнага
будаўніцтва — 287-18-91; эканомікі — 287-19-88; навукі і тэхналогіі — 287-18-91;
экалогіі і медыцыны — 287-15-82; сацыяльных праблем і права — 287-15-82;
адукацыі і маралі — 287-19-88; літаратуры і мастацтва — 232-13-36; мастацкага
афармлення — 287-18-91; карэктарскай — 287-17-65; бухгалтэрыі — 287-17-88;
факс — 287-17-88. *E-mail:* beldumka@telecom.by.

Часопіс выходзіць на беларускай і рускай мовах у залежнасці ад мовы аўтарскага арыгінала. Аўтары апублікаваных матэрыялаў у адпаведнасці з Законам аб друку нясуць адказнасць за дакладнасць прыведзеных фактаў і звестак. Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы ў парадку абмеркавання, не падзяляючы пункту гледжання аўтара. Рукапісы не рэцензуюцца і не вяртаюцца. Перадрукоўванне дазваляецца па ўзгадненню з рэдакцыяй, спасылка на часопіс «Беларуская думка» абавязковая.

Мастацкі рэдактар Н. Ф. Овал
Тэхнічны рэдактар Н. Я. Гарбар
Карэктары: Р. І. Акшэўская, Т. Ф. Архіпенка, Л. П. Жыткавец

Падпісана да друку 30.05.2005
Фармат 70x108¹/₁₆. Афсетны друк. Гарнітура Таймс. Папера афсетная
Умоўна-друк. арк. 16,8. Умоўн. фарбаадб. 17,2. Ул.-выд. арк. 20
Тыраж 5494 экз. Заказ 1275. Цана ў розніцу — 1500 руб.

Адрас рэдакцыі: 220013, Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 10а.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку».
220013. Мінск, праспект Незалежнасці, 79.

Валянціна ЛОКУН

Кандыдат філалагічных навук

Пінск

«Векапомныя дні» — пра вогненныя гады

Віктар Каваленка ў свой час слухна заўважыў, што вопыт вайны 1812 г. выліўся ў «духоўна-абагульняючую эпопею» «Вайна і мір» Л. Талстога, а грамадзянская вайна ў Расіі знайшла сваё адлюстраванне ў «трагічна-эпапейным» рамане М. Шолахава «Ціхі Дон». Развіваючы далей думку знакамітага даследчыка, можна сказаць, што падзеі Вялікай Айчыннай у Беларусі ўпершыню і найбольш поўна для свайго часу адлюстраваны ў «Векапомных днях» М. Лынькова, якія, па вызначэнню таго ж В. Каваленкі, былі «панарамным люстэркам рэальнай гісторыі сусветнага катаклізму»¹.

Раман «Векапомныя дні» стаў прыкметнай з'явай у развіцці айчыннай «ваеннай» прозы. І не толькі таму, што быў першым буйным творам пра мінулую вайну, напісаным пасля перамогі, а таму, што з'яўляўся «выніковым» у развіцці беларускай літаратуры 50-х гадоў. Меў рацыю І. Шамякін, калі пісаў, што «беларуская літаратура адлюстравала падзеі вайны і партызанскі рух найпаўней, чым любая іншая літаратура саюзных рэспублік»².

М. Лынькоў адыходзіць не толькі ад традыцый эпічна-псіхалагічнай прозы, выпрацаваных Л. Талстым (менавіта на «ўзорах» «Вайны і міру» будавалася айчынная проза гэтай праблематыкі), а і ад традыцый М. Гарэцкага і К. Чорнага, сінтэзуючы жанры «літаратуры факта»³ і панарамнага рамана, у якім галоўнае не столькі «жыццё ў вайне», колькі перыпетыі падзей вайны. М. Лынькоў тварыў у жанры «мастацкага дакументалізму». Толькі ягоны «дакументалізм» заснаваны не на асабістым вопыце. Вайну і жыццё на акупаванай тэрыторыі, партызанскую барацьбу пісьменнік вывучаў на архіўных дакументах і ўспамінах непасрэдных удзельнікаў тых падзей. «Мастацкі дакументалізм» як адлюстраванне ўласнага вопыту з'явіцца пазней, калі ў літаратуру прыйдзе новае пакаленне праяікаў, тых, хто сам «паспытаў» гэтай вайны, прайшоў яе дарогамі — І. Шамякін, В. Быкаў, І. Мележ, Я. Брыль, А. Кулакоўскі, І. Навуменка і іншыя. Ці тыя, каго пасля назавуць «дзецьмі вайны» — Б. Сачанка, А. Адамовіч, І. Чыгрынаў, В. Казько і іншыя.

Ад рамантычнага ўспрымання — да праўды

Адметнасцю літаратурнага развіцця 40 — першай паловы 50-х гадоў была тэндэнцыя да «ўзбуджэння» рамана, памкненне аўтараў да эпічнага асэнсавання гістарычных падзей. Але гэтая тэндэнцыя не магла яшчэ знайсці свайго дастатковага ўвасаблення ў жанравай форме эпічнага рамана, яна не падмацоўвалася глыбшэй пісьменніцкага погляду на жыццё і падзеі змагання з фашызмам.

У час вайны з'явілася вялікая колькасць апавяданняў, змест якіх не выходзіў за межы эмацыянальна-публіцыстычнага выяўлення паводзін народа ў суровых абставінах. Гэтым тады жыла амаль уся савецкая літаратура, застаючыся рамантызавамай праз сваё спрошчана-пачуцёвае стаўленне да вайны. То быў, Кажучы словамі В. Каваленкі, «канцэнтраваны патрыятычны заклік» да барацьбы з захопнікамі. Задача літаратуры бачылася ў тым, каб гучным словам выказаць патрыятычныя пачуцці.

Грамадства знаходзілася ва ўладзе эйфарыі пасля пераможнай польскай кампаніі. Як сведчыў яе ўдзельнік Л. Кандратовіч, «у тыя дні падзеі пераможнай вайны больш за ўсё на свеце хвалівалі савецкіх людзей, і кожны савецкі камандзір марыў аб польскім фронце»⁴. Аптымістычным настроям паддаліся нават удзельнікі Першай сусветнай вайны, кадравыя афіцэры. «Польская кампанія, — напіса К. Левін, — некаторым здавалася праваобразам будучых вызваленчых войн, у час якіх садагты капіталістычных краін будуць уяўляць для сваіх генералаў і афіцэраў большую небяспеку, чым для байцоў Чырвонай Арміі»⁵. Сучасны даследчык В. Токараў падтрымлівае думку сваіх напярэднікаў аб «рамантычным адчуванні вайны»⁶ напярэдадні 1941 г.

«Рамантычным адчуваннем вайны» была прасякнута і літаратура 40 — пачатку 50-х гадоў: «Вясна на Одэры» Э. Казакевіча, «Белая бяроза» М. Бубяннова, «Глыбокая плынь» І. Шамякіна, «Згуртаванасць» М. Ткачова, «У агні» І. Гурскага, «Расстаёмся ненадоўга» А. Кулакоўскага і г. д. Ва ўсіх згаданых творах шмат ад міфа, казкі. «Мы рождены, чтоб сказку сделать былью» — гэтыя словы можна ўзяць «эпіграфам» да 30 — пачатку 40-х гадоў.

Х. Гюнтэр разглядаў гісторыю Савецкага Саюза як «ланцуг цудаў, якія рухаліся адзін за адным»: «цуду» аднаўлення, «цуду» рэканструкцыі, «цуду» індустрыялізацыі... «цуду» калектывізацыі, «цуду» выратавання дыржабля «Італія», «цуду» палётаў у стратасферу і шмат іншых «цудаў»⁷. «У нашай краіне, — пераконваў чытача Г. Лысенка, — ва ўсялякай сферы дзейнасці чалавека можна тварыць цуды»⁸. Адсюль і задача літаратуры бачылася ў тым, каб пісаць творы, якія б адпавядалі сваёй эпосе, былі вартымі яе. Подзвігі герояў падштурхоўвалі пісьменнікаў да ўзнісклых, манументальных вобразаў.

Такім чынам, у другой палове 40 — пачатку 50-х гадоў час для эпічнага, рэалістычна-псіхалагічнага рамана з глыбокім трагічным зместам яшчэ не настаў. Выключэннем з'яўляецца творчасць К. Чорнага, хоць часткова і М. Лынькоў ужо здолеў прарвацца за межы жорсткіх абмежаванняў і напісаць старонкі з адлюстраваннем праўдзівага жыцця чалавека «ў вайне».

На асаблівасці барацьбы беларускіх партызанаў у свой час звярнуў увагу А. Твардоўскі. Ён адзначаў, што яна спародзіла «ганаровыя і павучальныя для нашчадкаў старонкі гісторыі гэтага народа»⁹. У сувязі з гэтым трэба сказаць, што пераважна праз творы ваеннай тэматыкі (проза М. Гарэцкага і К. Чорнага) беларуская літаратура першай паловы XX ст. змагла ўпісацца ў еўрапейскі кантэкст, стаць нароўні з ёю, — захаваўшы пры гэтым нацыянальныя асаблівасці. М. Тычына выказаў думку пра тое, што К. Чорны «мог быць беларускім Дастаўскім, Камю, Фолкперам»¹⁰. Працягваючы гэтак меркаванне, нельга не сказаць, што і М. Лынькоў мог стаць упорацель з такімі майстрамі рамантызаванага слова, як Скот, Грып.

Міхась Лынькоў прызнаваўся, як у «Векапомных днях» ставіў задачу: «расказаць чытачу аб тым, што пані беларускі народ, нягледзячы на люты тэрор фашыстаў, не скарыўся ворагу, не стаў перад ім на калені... Я хацеў расказаць аб мужнасці і гераізме народа... Якімі б ні былі рознымі людзі па сваіх звычках і

схільнасцях — усіх іх аб'ядноўвала палымная любоў да Радзімы, палаючая п'янавісць да ворага, страшнае жаданне як мага хутчэй разбіць ворага і вызваліць яго родную зямлю»¹¹.

Ён імкнуўся стварыць шырокую панараму барацьбы з фашызмам у розных яго праявах — ад знешніх, падзейных да маральных і духоўных. Письменнік свядома ўзяў такі жанр рамана, які патрабаваў не толькі шырыні пры адлюстраванні падзей, але і гэўнай заглыбленасці ў іх духоўную сутнасць. Эпічнасць і ёсць той стапоўчы момант, які набліжае «Векапомныя дні» да «ваенных» твораў К. Чорнага.

Разбураецца свет, разбураецца жыццё

Эпічным па зместу з'яўляецца зачын гэтага рамана. Кожны абзац — як самастойны мастацкі вобраз, а ў сукупнасці яны ствараюць субстанцыяльны малюнак жыцця, метафару гістарычнага часу. «Стары тупаў каля воза. Памацаў шыну на коле — ці не аслабела — і, пануры, заклапочаны, калупаўся нешта ў хамуціне, усё падцягваў супонь. Густыя бровы і вусны, пацямнеўшыя ад поту і пылу, надавалі залішне суровасці. Але гэтая знешняя суровасць знікала, раставала ў сумным позірку заняпалых, выцвілых воч, у мяккім руху яго рук, якімі аграсаў ён пыл з гарачай конскай грывы. Пыл узняўся клубком. Конь незадаволена фыркнуў і пакруціў галавой, косячы вока на зыркяі языкі полымя» [4, 7]. У гэтым малюнку выразна праяўляецца коласаўска-чорнаўская традыцыя. Спрадвечнае, сялянскае і пацыянальнае, зліваючыся ў адно цэлае, ствараюць малэль жыцця беларускага народа.

Услед за гэтым пададзены малюнак ужо канкрэтнага часу: «Уперадзе гарэў мост. Сярэдзіна завалілася, і там, дзе трымаліся яшчэ па вадзе падгарэлыя бярвенні і дошкі, шалёна шумела вада, круціліся клубы жоўтай пены, гайдаліся і хутка знікалі, нырнуўшы пад бярвенне, рознае ламачча, падмытыя карчы, знесеныя з нізкіх берагоў ахапкі скопанаі асакі. З гары падалі гарачыя галавешкі, вялізныя вугалі з мяккім шыпеннем, пакідаючы над сабою воблачкі дыму і пары, імкліва знікалі ў пеністых водаваротах.

Заходзіла сонца. У бледнай празрыстай пазалоце ззялі вершаліны стромкіх хвой і вячых дубоў. На зацемненай і перухомай лістве дрэў трапяталі, пераліваліся водбліскі пажару. Мост дагараў [.../ Далёка на захадзе гарэў горад» [4, 7]. Гэта — малюнак вайны, разбурэння. Малюнак выразны, у дэталях і разам з тым разнастайны ў фарбах і гуках. Разбураецца свет, разбураецца стагоддзямі ўсталяванае жыццё людзей.

Вайна, як сведчыла «ваенная» проза К. Чорнага, — заўсёды выгнанне. З дому, з краіны, з роднага кута. Але разам з тым — гэта і прыхаваная інтэрпрэтацыя біблейскага міфа аб выгнанні Адама і Евы, прабацькоў усіх народаў свету, з раю. У народнай свядомасці «родны кут», свая зямелька (няхай яна і атрымала статус калгаснай зямлі) — сімвалы зямнога раю. Пра такі свой рай некалі марыў герой паэмы Я. Коласа «Новая зямля» Міхал, а пасля і Васіль Дзятлік з «Палескай хронікі» І. Мележа. Вось гэты, свой, зямны рай у Вялікую Айчынную вайну і баранілі героі нацыянальнай літаратуры.

Пад пагрозай знішчэння апынуўся зямны рай і герояў М. Лынькова. Письменнік стварае сваю, адметную мастацкую аналогію сялянскага «дома-рая», дзе рэалістычнае пераплятаецца з рамантычным.

Вайна пазбавіла людзей традыцыйнага ўкладу, які ўсталёўваўся стагоддзямі. Цяпер яны — уцекачы: «жанчыны, дзеці, падлеткі, трапляліся пажылыя мужчыны. Яны ішлі на ўсход» [4, 8]. Ішлі ў невядомасць. Письменнік пацвярджае сваю раней выказаную думку, што сутыкненні людзей і народаў, іх перамяшчэнні даюць багаты «матэрыял» для «эпапей-трагедый».

«За што гэта ўсё?..»

Міхась Лынькоў — письменнік з рамантызаваным светаадчуваннем. У яго раманах сустракаюцца і пантэістычныя матывы. «Чуліся галасы начных птушак, ле-

савыя шолахі, нечыя дзіўныя ўздыхі, нібы ўздыхала зямля, і ціха-ціха перашэптвалася з маўклівымі дубамі» (надкрэслена мною. — В. Л.) [4, 10].

Рэалістычнае апавяданне фалькларызуецца, набывае прыкметы міфалагічных архетыпаў чароўнай казкі. «Дзесьці ў самым гушчэрніку закукакала сава, і здавалася, нібы недзе блізка-блізка, вось пад самым кустом, заліваецца жаласным плачам дзіця: а-а-а... а-а-а... Але плач пераносіўся ўсё далей і далей і хутка знік, перайшоўшы раітам у густы, раскасісты рогат» [4, 11]. Кутаканне савы — нібыта голас самой прыроды, зямлі. Жаласлівым плачам дзіцяці сава прадказвае людзям вялікую бяду, яна быццам папярэджвае іх аб трагедыі, якая насоўваецца на іх край. (Гэткім папярэджаннем будзе пазней плач перапёлкі ў рамане І. Чыгрынава «Плач перапёлкі».) Такім жа шматсэнсавым у рамане М. Лынькова з'яўляецца і вобраз ваўка, які і палюбае людзей і разам з тым замілоўвае іх.

А вось сцэна, дзе жанчына з сівымі валасамі бароніць дзяўчынку, якую немцы прылюдна хацелі звалціць. Жанчына «нібы арліца, накінулася на бязлігаснага ворага, ратуючы ад яго сваё птушанё» [4, 20]. Вобраз «арліцы» тут мае глыбокі сэнс, ён сімвалізуе сілу простага цара, яго бястрашша.

Увогуле, калі параўноўваць прозу М. Лынькова з раманами К. Чорнага ці І. Чыгрынава (найвыразней праявіўся эпікаў для тых часоў), дык у аўтара «Векі памятных дзён» адсутнічае герой індывідуальны, ён персанфікаваны ў нагоўне, апошні, як адзіны жывы арганізм, і рэагуе на паводзіны немцаў. Для прыкладу, возьмем сустрэчу з ворагам: «На сэрцах людзей прайшоў калючы халадок і нешта палобнае на дакор сабе, на сорам...» [4, 33]. Яны і паміралі ўсё разам, нагоўнам, адначасова. Людзі паміралі жудасна і пакутліва, спаўзаючы і зрываючыся з высокага берага ў вірлівую раку. Туды іх, бяззбройных і бязвінных, пайшалі немцы з аўтаматамі ў руках. Плач дзяцей, крыкі жаглы, праклёны, глухія маўтвы — усё злілося ў адзінае пытанне да неба, да ўсяго навакольнага свету: «За што гэта ўсё?...» [4, 35]. Нават за грахі людскія не павінны разлічвацца дзеці, асабліва нованароджаныя.

Герой М. Лынькова перажывае сваё яднанне з іншымі і далучаны да гістарычнага цэлага перш за ўсё ў моманты падпарадкавання агульнаму трагічнаму лёсу.

Пытанне «За што?», якое ўпершыню прагучала ў літаратуры «згубленага пакалення» і было падтрымана прозай М. Гарэцкага (аповесць «На імперыялістычнай вайне»), рэфрэнам праходзіць праз апавядальную структуру рамана. Як і сцэна з тапельцамі, якіх было «мо колькі сотняў», і яны павольна плылі па рацэ. «Хто з нас калі забудзе гэта?» [4, 54] — як бы ад імя ўсіх жывых і памерлых удзельнікаў крывавай трагедыі заявіць адзін з герояў.

Памяць людская і ёсць той «звон», які, пачынаючы з Э. Хемінгуэя, не стамляецца званіць усё гучней і гучней. У гэтым агульным нацыянальным «звоне» голас М. Лынькова не менш набатны, чым голас яго папярэднікаў М. Гарэцкага і К. Чорнага.

Разам з тым калектыўны герой М. Лынькова — гэта яшчэ і «хор» народных галасоў. Яны ўсе аднолькавыя ў сваім жаданні змагацца і перамагчы. Яны змястоўна і ідэйна падобныя, толькі стылёва адрозныя. Астан Кананелька, Саўка Чмаруцька, Ганна і Сымон Базылёвы, Васька Чычык, Майка Светлік, Піліпчык і г. д. — найперш змагары. Яны лічылі сваім галоўным абавязкам бараніць Радзіму. Не радзіму ў сэнсе свайго «дома», дзедзюскага пасаду, або сям'і, дзяцей, як у К. Чорнага, а сацыяльна арыентаваную, камуністычную, — адпаведна і «дыржыруюць» гэтым «хорам» адданыя партыі камуністы: бацька Мірог, Васіль Саколіч, Канстанцін Заслонаў, Вадзім Слышэня.

Паяднанне дзвюх стыхій

У прозе М. Лынькова паядноўваюцца рэалізм жыцця або трагедыя вайны і рамантычнае светаўспрыманне, рамантызаванае ўслаўленне чалавеча. Як адначыў В. Каваленка, «задача збліжэння рамантыкі і прозы жыцця, пошуку ідэалу жыцця высакароднага і ў той жа час рэальнага праходзіць праз усю творчасць

М. Лынькова, вызначаюць усе яго ідэйна-мастацкія асаблівасці. Гэты пісьменнік умее быць рамантыкам, умее знайсці герояў-рамантыкаў у жыцці, але ў той жа час бачыць рэальныя праблемы жыцця, не дазваляе рамантызаванаму пачуццю лунаць у нежывым, халодным паднябессі, а кіруе яго на зямлю»¹².

Разам з тым мастацкі вопыт М. Лынькова быў вопытам трагічнай па свайму зместу літаратуры. К. Сіманаў у сваім выступленні з нагоды 20-й гадавіны перамогі над фашызмам адзначаў: «Якімі б высокімі ні былі нашы памкненні, вайна ўсё роўна заставалася для нас чалавечай трагедыяй ад свайго першага і да апошняга дня, і ў дні паражэння і ў дні перамог»¹³. Напружаннем шэкспіраўскай трагедыі пазначаны творы айчынных і замежных пісьменнікаў аб Першай і Другой сусветных войнах. Трагедыя змагання, трагедыя смерці трансфармаваліся ў трагедыю жыцця на вайне. Трагічным яно засталася і пасля яе, бо пагроза новай сусветнай, без пераможцаў і пераможаных, становіцца ўсё больш вострай.

Творы пра вайну ў многім вызначаюць заканамернасці развіцця ўсёй літаратуры, якая імкнецца да асэнсавання з'яў і характараў у шырокіх грамадскіх і «грамадска-прыродных» узаемасувязях, у сацыяльна-гістарычных вымярэннях. Вайна ўносіць свае папраўкі і ў гістарычнае і мастацкае мысленне. Працэс спасціжэння жыцця ва ўмовах смерці, перад тварам яе рэальнай пагрозы становіцца агульным набыткам, вопытам цэлага пакалення, усяго народа. Да ўсяго, вайна — гэта не толькі фізічнае і матэрыяльнае разбурэнне, гэта яшчэ і памкненне душы чалавека да дабрыві і спачування. Толькі спасцігнуўшы боль і пакуты, прайшоўшы праз іх, народ, а разам з ім і асобны чалавек, унутрана ачышчаецца, становіцца відушчым.

Цяпер мы жывём у іншы гістарычны час. Ён па-свойму, па-новаму прачытвае літаратуру пра вайну. Грамадская свядомасць канца ХХ — пачатку ХХІ ст. уносіць пэўныя карэктывы ў эстэтычную свядомасць. Выпрацоўваюцца новыя маральныя крытэрыі вайны, якія грунтуюцца на хрысціянскім разуменні жыцця чалавека.

Мараль хрысціянскага ўсталявання свету — апошняе па часе дасягненне айчыннай літаратуры, адпаведна і ваеннай як адной з яе частак. Наблізіцца да такой высновы стала магчымым дзякуючы духоўным пошукам папярэдняй літаратуры — у тым ліку і савецкай, гуманістычна скіраванай, з памкненнем да ўслаўлення чалавеча годнага, ідэйна і ідэалагічна вытрыманага. Сваю ролю ў гэтым працэсе адыграў і М. Лынькоў, проза якога намагалася паяднаць дзве стыхіі — рэалістычную і рамантычную, трагедыю вайны і рамантызаванае стаўленне да яе, імкнулася адлюстраваць чалавека трагічнага і рамантычнага адначасова.

ЛІТАРАТУРА

¹ Каваленка В. Міхась Лынькоў // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя.: У 4-х тамах. Т. 2. Мн., 1999. С. 402.

² Літаратура і мастацтва. 5 мая 2000 года. С. 5.

³ Найбольшае распаўсюджанне «літаратура факта» атрымала ў польскай літаратуры (З. Налкоўскай) і чэшскай (Ю. Фучык).

⁴ Канторовіч Л. Пограничники идут вперед. Л., 1940. С. 33.

⁵ Левин К. Из записных книжек // Освободительный поход. М., 1941. С. 127.

⁶ Токарев В. А. Советское общество и польская компания 1939 г.: Романтическое ощущение войны // Человек и война. Война как явление культуры. М., 2001. С. 410.

⁷ Гюптер Х. «Сталинские соколы». (Анализ мифа 30-х годов.) // Вопросы литературы. 1991. № 11—12. С. 138.

⁸ Лысенко Т. Научный героизм // Правда. 27 мая 1937 года.

⁹ Твардовский А. Проза. Стихи. Письма. М., 1974. С. 308.

¹⁰ Тычына М. Кузьма Чорны // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя.: У 4-х тамах. Т. 2. Мн., 2000. С. 369.

¹¹ Лынькоў М. 36. тв.: У 8-мі тамах. Т. 5. Мн., 1984. С. 686. (Далей спасылкі на гэтае выданне даюцца ў тэксце: першая лічба — том, другая — старонка.)

¹² Каваленка В. Тамсама. Т. 2. С. 410.

¹³ Вопросы литературы. 1965. № 5. С. 51.